

Kritika Spenglerova „Zániku Západu“

*Spenglerova abstraktní intelektualita • Předmětné myšlení
a imaginativní poznání • Stroje a spiritualita • Zbytečnost
myšlení podle Spenglera • Spenglerova mystika krve*

„Zánik Západu“ Když před nějakým časem vyšel první svazek Spenglerova *Zániku Západu*, mohli jsme v tomto literárním jevu vidět něco, co v sobě skrývalo vůli pronikavěji se zabývat elementárními příznaky úpadku a zkázy v naší době. Mohli jsme vidět, jak někdo v mnoha skutečnostech, působících v naší současné době na celém Západě, rozvíjí cit pro to, že tyto impulzy v podstatě musí pozvolna vést k naprosté chaotizaci západní civilizace s jejím americkým přívěskem; a také to, jak se někdo, kdo pro tohle rozvinul cit, snaží tyto jevy jistým způsobem posoudit s velkými znalostmi a se zvládáním mnoha vědeckých myšlenek.

Spenglerův cit pro dekadenci Viděli jsme ovšem, že Oswald Spengler vidí především to zanikající. Už tehdy jsme si mohli všimnout, že Spengler má cit pro všechno zanikající také právě proto, že celým svým myšlením v tomto zániku sám vězí, a že si od ničeho, co ještě může vzejít z této masové civilizace, už nic neslibuje (což je pochopitelné), protože cítí tuto dekadenci, abych tak řekl, ve vlastním duševním uzpůsobení. Domnívá se, že Západ propadne jistému druhu caesarismu, jistému druhu prosazování moci jednotlivců, kteří na místo diferencovaných, namnoze členitých kultur a civilizací dosadí jednoduchou brutalitu.

Mohli jsme vidět, že člověk jako Spengler nemá nejmenší cit pro to, že z vůle lidstva může vzejít záchrana pro tuto západní kulturu a civilizaci, bude-li tato vůle směřovat k tomu, aby proti všemu, co plnou parou směřuje k zániku, se uplatnilo to, co přece jen může být jako nová síla vyzvednuto z nitra člově

ka, pokud dnes člověk chce. Pro takovouto novou sílu, která musí být přirozeně silou duchovní a musí být vypracována ze spirituálních zdrojů, nemá Oswald Spengler nejmenší cit.

Mohli jsme tak vidět, jak velmi znalý, duchaplný člověk, který má díky jistému pronikavému pohledu tak dobré postřehy, vlastně nemůže dospět k ničemu jinému než k jisté naději vkládané do brutálního prosazování moci, bez čehokoli duchovního, bez jakéhokoli niterného lidského úsilí, spočívající jen v uplatňování vnější brutální síly.

Když vyšel první svazek, člověk přesto mohl mít *Spenglerova* alespoň jistou úctu k oné, musím to slovo ještě jednou *pronikavá* použít, pronikavé duchovnosti, abstraktní, intelektuální *duchovnost* duchovnosti v porovnání s tupostí, která naprosto nestačí k pochopení hnacích dějinných sil a která dnes velmi často udává tón právě v literární oblasti.

Před nedávném ovšem vyšel druhý svazek Oswalda Spenglera; ten mnohem silněji ukazuje všechno, co žije v současném člověku, v člověku, který sám s jistou brutalitou odvrhuje všechno skutečně duchovní, co může vzniknout jako světový názor a pojetí života.

Duchaplný je ovšem i tento druhý svazek. I přes tyto *sterilita* duchaplné postřehy, které v něm jsou, však neukazuje nic *jeho* jiného než strašlivou sterilnost myšlení až do krajnosti *myšlení* abstraktního a intelektuálního. Ta věc je proto tak neobyčejně pozoruhodná, že z ní je zřejmé, k jak podivnému utváření ducha dospívá taková přece jen významná současná osobnost.

V této knize, ve druhém svazku Spenglerova *Zániku Západu*, je zajímavý především už začátek a potom konec. Avšak tento začátek a konec jsou smutně zajímavé; charakterizují vlastně celé duševní uzpůsobení tohoto člověka. Stačí si přečíst jen několik vět ze začátku, abychom se hned ocitli v duševní situaci Oswalda Spenglera, stejně jako v duševní situaci mnoha současných lidí.

začátek
„Zániku
Západu“ To, co je o tom třeba říci, má význam nejen z hlediska německé literatury, nýbrž význam veskrze mezinárodní. Spengler začíná následující větou: „Pozoruj květiny večer, kdy se v zapadajícím slunci jedna po druhé zavírá, a vplíží se ti do mysli něco nezvyklého, pocit záhadné úzkosti před tímto slepým, snovým pobýváním, spojeným se zemí. Němý les, mlčící louky, křoví a úponky se nepohnou. Je to vítr, který si s nimi hraje. Jen malý komár je svobodný; ještě ve večerním světle tančí, pohybuje se, kam chce“, a tak dále.

Vycházet z květin, z rostlin - inu, vždy když jsem chtěl poukázat na to, co právě současnému myšlení dává jeho signaturu, považoval jsem za nutné začít oním způsobem chápání, jímž se dnes člověk obrací k neživé, nerostné, anorganické přírodě. Možná si někteří z vás vzpomenou, jak jsem pokaždé pro charakteristiku úsilí dnešního myšlení o průhlednost nazírání používal příklad nárazu dvou pružných koulí, u nichž lze z daného stavu jedné koule průhledným způsobem početně odvodit stav druhé koule.

Někdo Spenglerova duševního kalibru může samozřejmě říci: Obvyklým myšlením člověk také nepoznává, jak zde uvnitř působí pružnost, jaké jsou tu uvnitř hlubší souvislosti. Ovšem ten, kdo tak myslí, prostě neví, na čem u průhlednosti myšlení v současné době záleží. Taková námitka by totiž neměla větší, ale ani menší cenu než ta, kterou by někdo vznesl, kdybych řekl: Nerozumím jedné větě, napsané na papír. A on by mi odpověděl: Nerozumíš jí, protože jsi nezkoumal složení inkoustu, kterou je napsaná! - Vždycky je zkrátka rozhodující, abychom přišli na to, oč se jedná. Při pohledu na anorganickou přírodu se nejedná o to, jaké případné silové impulzy za ní ještě můžeme najít, tak jako se za napsanou větou nemůže jednat o inkoust, nýbrž o to, co máme průhledně ve svém myšlenkovém procesu.

předmětné
myšlení To je to, co si lidstvo od doby Galileie a Koperníka vydobylo jako určitý druh myšlení, který zaprvé znamená,
že člověk jím

může chápat jen neživou, anorganickou přírodu. Jestliže se však tomuto myšlení zprvu oddá jako tomu nejjednoduššímu a nejprimitivnějšímu čistému myšlení, může rozvíjet svobodu lidské duše, lidskou svobodu vůbec. Teprve ten, kdo prohlédne povahu předmětného myšlení s jeho průhledností, panující v neživé přírodě, může postoupit k dalším procesům myšlení a nazírání, k tomu, co myšlení prostupuje nazíráním: imaginací, inspirací a intuicí.

Prvním úkolem toho, kdo dnes chce v tom nejjintimnějším smyslu spolurozhodovat o vnějším uspořádání našeho kulturního života, je tedy uvědomit si, v čem vlastně spočívá síla právě dnešního myšlení.

A ten, kdo takto pocítil sílu dnešního myšlení, ví, jak toto myšlení působí ve stroji, jak vytvořilo moderní techniku, v níž na základě tohoto myšlení konstruujeme vnější anorganické, neživé souvislosti, které mají veškerou průhlednost, již mají mít za účelem vnější činnosti člověka.

Teprve ten, kdo tomu porozumí, dojde k poznání, že ve *rostliny* chvíli, kdy se podíváme na rostlinu, upadneme s tímto *vyžadují* zprvu abstraktním myšlením v naprostý zmatek. Kdo chce *imaginaci* mít toto krystalicky průzračné myšlení [vhodné] pro nerostný svět pouze v jeho abstraktnosti, nikoli jen jako průchozí bod pro vývoj lidské svobody, ale kdo pouze s tímto myšlením obrátí svůj pohled na svět rostlin, ten bude mít v rostlinách před sebou něco mlhavého, temného, mystického, něco, co nebude schopen pochopit. Ten, kdo postoupí od poznání skutečných sil myšlení panujícího v anorganické přírodě, musí u světa rostlin pocítit, že zůstane temný a mystický v tom nejhorším slova smyslu možném v naší době, nepostoupí-li k imaginativnímu nazírání - přinejmenším tedy v tom smyslu, v jakém Goethe vedl svá botanická pozorování, přinejmenším do té míry, jak to chtěl Goethe prostřednictvím své prarostliny a prostřednictvím principu, jímž prarostlinu metamorfuje přes všechny rostlinné formy.

*materi
alistická
mystika* Jestliže někdo jako Oswald Spengler odmítá imaginativní poznání, přesto začne světem rostlin, začne jejich líčením, pak nedospěje k ničemu, co by dávalo jasnost a sílu, ale k myšlenkovému zmatku, k mystice v tom nejhorším slova smyslu, totiž k materialistické mystice. A musíme-li to říci o začátku, pak je právě tímto začátkem charakterizován zase i konec této knihy.

Konec této knihy pojednává o stroji, o tom, co se pro novější civilizaci stalo příznačným, o stroji, který na druhé straně stojí proti člověku jako to, co je jeho přirozenosti jako věc zpočátku cizí, na čem ale rozvinul právě ono průhledné myšlení.

*stroj nutí ke
spiritualitě* Před nějakým časem (bezprostředně po vydání Spenglerovy knihy) jsem pod dojmem účinku, jaký tato kniha měla, pronesl na Vysokém učení technickém ve Stuttgartu přednášku o an- throposofii a technických vědách, abych ukázal, jak právě vnořením se do techniky rozvíjí člověk takovou konfiguraci svého duševního života, která ho pak osvobozuje. Tím, že ve strojovém světě prožívá nepřítomnost jakékoli duchovnosti, se v něm (právě uvnitř strojového světa) vynoří popud vnitřně se vzchopit a ze svého nitra vyzvednout duchovnost. Člověk, který dnes chápe postavení stroje v celé naší civilizaci, si tedy musí říci: Tento stroj se svou impertinentní průhledností, se svou brutální, hrůznou, démonickou bezduchostí mě nutí (pokud tedy člověk sám sobě rozumí) vyzvednout ze svého nitra zárodky spirituality, které v něm jsou. Svou protikladností nutí stroj člověka rozvíjet spirituální život.

To, co jsem tehdy chtěl říci, však - jak jsem viděl z účinků - nikdo nepochopil.

*oslava
strachu
ze stroje* Spengler podává v závěru svého díla zamyšlení o stroji. Nuže, to, co si tu o stroji přečtete, nakonec ústí v jakousi oslavu strachu ze stroje. To, co je zde o stroji řečeno, můžeme skutečně pociťovat jako vrchol pověry moderního člověka o stroji, který vnímá jako něco démonického, podobně jako jistí pověřiví lidé vnímají demony. Spengler líčí vynálezce

suje, jak se stroj postupně objevoval, jak se postupně zmocňoval civilizace. Vypráví o lidech, v jejichž epoše se stroj objevil: „Pro všechny však vlastně existovalo také faustovské nebezpečí, že do hry jim vložil ruce ďábel, aby je v duchu vyvedl na onu horu, kde by jim slíbil veškerou moc na zemi. To znamená sen oněch zvláštních dominikánů jako Petra Peregrina o *perpetuum mobile*, jímž by Bohu vyrval jeho všemohoucnost. Této ctižádosti podléhali stále znovu; vynucovali na božstvu jeho tajemství, aby se sami stali Bohem.“

Oswald Spengler tedy celou věc pojímá tak, že jelikož člověk dospěl k ovládnutí stroje, může si právě díky tomu čím dál víc namlouvat, že je Bůh, protože Bůh stroje zvaného vesmír podle jeho mínění tento stroj ovládá. Jak by se člověk neměl cítit povýšený na Boha, když nyní ovládá takovýto mikrokosmos!

„Naslouchali zákonům kosmického taktu, aby je znásilnili, a vytvořili tak *ideu stroje* jako malého kosmu, který poslouchá už jen vůli člověka. Tím však překročili ony jemné hranice, kde pro vzývající zbožnost druhých začínal hřích, a na to scházeli, od Bacona až po Giordana Bruna. Stroj je od ďábla: tak to stále znovu vnímala pravá víra.“

Inu, samozřejmě to na tomto místě myslí jen ironicky. Že to ale nemyslí jen ironicky, vidíme ve chvíli, kdy svým duchaplným způsobem používá slova, jež znějí poněkud starobyle.

Ukazuje to následující pasáž: „Potom však zároveň s racionalismem následuje vynález *parního stroje*, který všechno převrací a od základu proměňuje obraz hospodářství. Až dosud příroda vykonávala služby, nyní je však jako *otrokyně* zapražena do jha a její práce se jako k posměchu měří podle koňských sil. Od svalové síly černochoů, kteří byli nasazeni v organizovaných provozech, se přechází k organickým rezervám zemské kůry, kde leží po tisíciletí hromaděná životní síla jako uhlí, a pohled se dnes zaměřuje na anorganickou přírodu, jejíž vodní síly jsou již využívány k podpoře uhlí. S miliony a miliardami koň-

ských sil roste počet obyvatel v míře, jakou nepovažovala za možnou žádná jiná kultura. Tento růst je *produkt stroje*, který chce být obsluhován a řízen a za to zestonásobuje síly každého jednotlivce. Kvůli stroji se lidský život stává drahým. *Práce* se stává velkým slovem etického přemýšlení. V 18. století ve všech jazycích ztrácí svůj pohrdavý význam. Stroj pracuje a nutí člověka ke spolupráci. Celá kultura se octla v jistém stupni činnosti, pod níž se zvedá země.

Co se nyní rozvíjí v běhu sotva jednoho století, je divadlo takové velikosti, že lidem budoucí kultury s jinou duší a jinými vášněmi to bude muset připadat, jako by tehdy příroda zavrávala. I jinak politika překročila města a národy; lidské hospodářství hluboko zasáhlo do osudů světa zvířat a rostlin, ale to se mísí se životem a opět se stírá. Tato technika však zanechá stopu svých dnů, i když se všechno ostatní ponoří a zanikne. Tato faustovská vášeň změnila obraz zemského povrchu.“

„A tyto stroje se ve své podobě stále více odlidšťují, jsou stále asketičtější, mystičtější, ezoteričtější. Obepínají Zemi nekonečným předivem jemných sil, proudů a napětí. Jejich tělo je stále duchovnějš, stále zamklejš. Tato kola, válce a páky už nemluví. Vše, co je rozhodující, se stahuje do nitra. Člověk vnímal stroj jako něco ďábelského, a to právem. V očích věřícího znamená odstavení Boha. Dodává člověku posvátnou kauzalitu a ten ji mlčenlivě, neodolatelně uvádí do pohybu na způsob prozíravé vševědoucnosti.

Nikdy se mikrokosmos necítil nadřazenějš makrokosmu. Zde jsou malé živé bytosti, které svou duchovní silou učinily to neživé závislým na sobě. Zdá se, že nic se nevyrovná tomuto triumfu, který se poštěstil jen *jedné* kultuře a snad jen na malý počet staletí.“

„Právě tím se však faustovský člověk stal *otrokem svého výtvoru*.“

Vidíme, že se zde ukazuje naprostá filosofova bezradnost vůči stroji. Tento filosof nemá ani tušení, že stroj není ničím z toho, co by mohlo být jakkoli mystické pro člověka, který způsobem prostým mystiky chápe právě to neživé.

A tak vidíme, že Oswald Spengler začíná zmateným líčením rostlinného světa, protože v podstatě nemá nejmenší ponětí o způsobu a charakteru současného poznání, které úzce souvisí s rozvojem strojového myšlení pro něj zůstává jen abstrakcí, a proto také ve strojovosti nemůže pocítit funkci myšlení. Myšlení se tu stává zcela bezpodstatným obrazem, aby se člověk mohl ve strojovém věku stát o to více něčím bytostným, aby odporem proti strojovosti mohl svou duši, svého ducha vyvolávat sám ze sebe. To je lidský význam, vývojový význam strojového života!

Chce-li někdo začít s metafyzickou jasností a začne zmateným líčením rostlinného světa, pak to dělá proto, že je v této náladě proti stroji.

Oswald Spengler tedy pochopil funkci novějšího myšlení jen v jeho abstraktnosti a pouští se do toho, co pro něj zůstává temné - do rostlinnosti.

Nuže, vezmeme-li si nerostnou, rostlinnou, zvířecí a lidskou říši, pro lidskou říši současnosti je charakteristické, že od poloviny 15. století jsme zcela pokročili k průhlednému myšlení. Jestliže se tedy podíváme na člověka dnešní doby, jaký je ve svém nitru, pohlíží-li na vnější svět, pak musíme říci, že jako něco lidského vyvinul právě dnes nazírání nerostnosti. Význam tohoto nerostného myšlení potom ale musíme charakterizovat tak, jak jsem to právě učinil.

Když ale někdo neví nic o podstatě nerostnosti, dostane se, jestliže začne u rostlin, pouze ke zvířatům. Neboť to, co je zvířecí povahy, v sobě nese rostlinnost v téže formě, jaké dnes v sobě neseme nerostnost. U Oswalda Spenglera je

charakteristické, že začne u rostlin a ve svém chápání se vůbec nedostane

nad rámec zvířecosti. Člověka pojímá jen natolik, nakolik je zvířetem, a myšlení, které lze ve skutečnosti v jeho vlastním významu pochopit teprve od 14. století, které lze pochopit tak, jak jsem to nyní popsal, se mu jeví jako cosi neobyčejně nesrozumitelného. Jak jen může, ho proto nechává sklouznout do oblasti zvířecího. Takže ho například vidíme vyhledávat to, jak má stejně jako zvíře smyslový vjem a jak se pak tento smyslový vjem ve zvířeti stává čímsi na způsob úsudku. A tak se snaží podat myšlení jako jisté vystupňování zvířecího vjemového života.

V podstatě nikdo jiný neukázal tak radikálním způsobem jako právě Oswald Spengler, že člověk dnes svým abstraktním myšlením dospěje naprosto jen k mimolidskému světu a lidský svět už nechápe! A vlastní charakteristický rys člověka, to, že člověk dokáže myslet, vnímá Oswald Spengler jen jako nějaký přírůstek, který je nevysvětlitelný a pro člověka v podstatě zbytečný. Podle Spenglera je totiž toto myšlení v zásadě v člověku něčím nanejvýš zbytečným: *„Rozumění odvozené od vnímání se nazývá myšlením.* Myšlení do lidského bdělého bytí vneslo provždy rozpolcení. Odedávna oceňovalo rozum a smyslovost jako vyšší a nižší sílu duše. To vytvořilo osudný protiklad mezi světelným světem oka, který se označuje jako svět zdání a smyslového klamu, a v doslovném smyslu představovaným světem, v němž provozují svou podstatu pojmy s tichým zdůrazněním světla, jehož se nikdy nemohou zbavit.“

Když Spengler rozebírá tyto věci, rozvíjí neobyčejně kuriózní myšlenku, totiž tu, že v podstatě celá duchovní lidská civilizace závisí na oku, že je vlastně jen okopírována ze světa světla, a pojmy že jsou vlastně jen poněkud zjemnělé, poněkud destilované náhledy ve světle, zprostředkované okem. Oswald Spengler zkrátka nemá ani ponětí o tom, že myšlení, působí-li v čisté podobě, do sebe nepojímá jen světelný svět oka, ale že myšlení tento světelný svět oka spojuje s celým člověkem. Je to

něco naprosto jiného, pomýšlíme-li na entitu, která je spojena s vnímáním oka, anebo mluvíme-li o představách. Spengler také mluví o představování, a právě tím však chce podat důkaz toho, že myšlení je vlastně jen jakýmsi sněním mozku a zjemnělým světem světla v člověku.

Rád bych ovšem věděl, jestli by někdo s myšlením, *představo
vání* které nebude abstraktní, někdo se zdravým lidským rozumem spojoval slovo „stavit“¹, pokud ho správně prožívá, s něčím, co patří ke světu světla! Člověk se „staví“ svými nohama; je to něco, k čemu přibírá celého člověka. Jestliže někdo řekne: „představit“, pak dynamicky spojuje onu světelnou záležitost s tím, co v sobě prožívá jako něco dynamického, jako silové působení, jako něco, co se noří do skutečnosti. Realistickým myšlením se opravdu noříme do skutečnosti. Podívejte se na ty nej důležitější myšlenky (pomineme-li myšlenky matematické): tyto myšlenky vedou všude k něčemu, z čeho můžete vidět, že v myšlenkách nemáme pouze světelně-vzdušný organismus, ale i to, co má člověk jako duševní zážitek, když to nechá osvětit světlem a zároveň se oběma nohama postaví na zem.

To všechno, co zde Oswald Spengler rozvíjí o tomto *duchaplný
blábol* světelném světě proměněném v myšlení, tak v podstatě není nic jiného než neobyčejně duchaplný blábol! Je třeba to konečně říci: úvod k tomuto druhému svazku je duchaplný blábol. Tento duchaplný blábol se potom pozvedá k takovým tvrzením jako: „Toto ochuzení smyslového znamená zároveň nesmírné prohloubení. Lidské bdělé bytí už není pouhé napětí mezi tělem a okolním světem, znamená nyní život v dokola uzavřeném světě světla. Tělo se pohybuje ve viděném prostoru. Prožitek hloubky je mocné pronikání *ze středu světla do viditelných dálek*; je to onen bod, který nazýváme Já. ‚Já‘ je světelný pojem.“

¹ V něm. orig. *stellen*; Rudolf Steiner naráží na Spenglerovu charakteristiku představování (něm. *vor-stellen*), ve smyslu stavět či postavit něco před něco. (Pozn. překl.)

Kdo tvrdí, že Já je světelný pojem, ten nemá ani ponětí o tom, jak těsně je prožitek Já spjat například s prožitkem tíže v lidském organismu, ten nemá nejmenší ponětí o prožitku mechaniky, který může nastat v lidském organismu! Jakmile však nastane, a to vědomě, pak je také učiněn skok od abstraktního myšlení k myšlení konkrétnímu, reálnému, které uvádí do *nahlížení a skutečnosti.*

prožívání Člověk by řekl: Oswald Spengler je skutečným příkladem toho, že abstraktní myšlení se stalo „vzdušným“, dokonce „světelným“, a že odnáší celého člověka od skutečnosti, takže někde tam venku bloumá ve světle a nemá ani potuchy o tom, že existuje například i tíže, že existuje i něco, co je možné prožívat, nikoli jen nahlížet. Stanovisko nahlížitele, například Johna Stuarta Milla, je zde dovedeno do krajnosti. Proto je ta kniha tak neobyčejně charakteristická pro naši dobu.

Jedna věta na straně 13 vypadá nesmírně duchaplně, v podstatě je ale „větrně-světelná“: „Tvoří se představy o představách a konečně se dospívá k myšlenkové architektuře velkého stylu, jejíž stavby tu téměř v plné zřetelnosti leží ve vnitřním světle.“

Spenglerovo pojetí spánku a bdění Takto tedy Oswald Spengler vychází z frázovitosti. Rostlin- nost považuje za „spící“; podle něj představuje svět, který kolem nás skutečně spí. Domnívá se, že svět „procitá“ v říši zvířat, že zvíře v sobě vytváří něco na způsob mikrokosmu. Dále než ke zvířeti se nedostává; rozvíjí pouze vztah mezi světem rostlin a zvířat, svět rostlin považuje za spící, svět zvířat za bdící.

<i>spící:</i>	<i>nerostná říše</i> <i>rostlinná říše</i>
<i>bdící:</i>	<i>zvířecí říše</i> <i>lidská říše</i>

Jenže všechno, co se ve světě děje, se vlastně děje pod vli-

vem toho, co spí. Zvíře - a tím pro Oswalda Spenglera i člověk - má spánek v sobě. To také má. Jenomže všechno, co má

význam pro svět, vychází ze spánku, neboť spánek má v sobě pohyb. Bdění v sobě má jen napětí, která jsou zdrojem všelijakých niterných diskrepancí, ovšem jsou to jen napětí, která k vesmíru přistupují jako něco vnějšího. Svěbytná je v podstatě pouze ta skutečnost, která pochází ze spánku.

A v téhle polévce plavou všelijaká taková více či méně *Spenglerova* zbytečná, více či méně chutná masťná oka - a to je to, co „*polévka*“

je zvířecí povahy. Polévka by však mohla existovat i bez těchto masťných ok. Tato oka ovšem něco vnášejí do skutečnosti. Ve spánku nenajdeme Kde a Jak, najdeme tam jen Kdy a Proč. Takže i u člověka, který jako zvíře v sobě ještě zahrnuje i to, co je rostlinné (jakou roli hraje v člověku nerostnost, o tom nemá Oswald Spengler ani tušení), najdeme tohle: Nakolik je člověk rostlinný, žije v čase; začleňuje se do onoho Kdy a Proč, jelikož to, co bylo dříve, je oním Proč toho, co bylo později. To je kauzalita. A když člověk takto žije dál v dějinách, uplatňuje v nich vlastně rostlinnost. Zvířectví, a tím i lidskost, hledající odpověď na otázky Kde a Jak, to jsou právě ona masťná oka - ta jsou tu navíc. Je to sice něco velmi zajímavého pro ona vnitřní napětí, v podstatě však nemají nic společného s tím, co se ve světě skutečně děje. Můžeme tedy říci, že v důsledku světových souvislostí je světu včleněno ono Kdy a Proč pro časový sled.

A v této plynoucí polévce plavou ona masťná oka se svým Kde a Jak. A když tu - jako takové masťné oko - plave člověk, týká se ono Kde a Jak vlastně jen jeho a jeho vnitřních napětí, jeho bdění. To, co dělá jako dějinná bytost, to pochází ze spánku.

Dříve se jako určitá náboženská fantazie říkalo: Svým milým to Bůh dává ve spánku/ - Spenglerovu člověku to ve

* Podle žalmu 127: *Nestaví-li dům Hospodin, nadarmo se namáhají stavitelé ... nadarmo časné vstávajíte ... zatímco Bůh dopřává svému milému spánek*; v německém překladu Bible zní příslušný verš: *den Seinen Freunden gibt er es im Schlaf*, tedy svým přátelům to dává/dopřává ve spánku, nikoli spánek, což dává větší smysl a což je také obsaženo v německém přísloví, které z tohoto verše 127. biblického žalmu vzniklo. (Pozn. překl.)

spánku dává příroda! Takové je myšlení jedné z nejvýznamnějších současných osobností, které se však zamotá do rostlinnosti, aby si nemuselo udělat jasno samo o sobě, aby se z této motanice nedostalo dál než ke zvířectví, do kterého je pak vmotáno i to, co je lidské.

Mohli bychom se domnívat, že tato motanice se ve své duchaplnosti vyvaruje těch nejhorších chyb, jichž se myšlení v minulosti dopustilo, že v tom tedy bude sama sobě nějakým způsobem věrná. Má-li již být rostlinnost vylita také do lidských dějin, tak ať zůstane u rostlinnosti. Jenomže s člověkem patřícím k rostlinné říši přece není dost dobře možné uvažovat dějinným způsobem. Ovšem Oswald Spengler dějinně, dokonce velmi duchaplně, uvažuje o tom, co lidstvo ve svém vývoji ve spánku rostlinně provádí. Aby však měl o tomto spánku lidstva přece jen co říci, používá ten nejhorší způsob myšlení, jaký jen lze použít - totiž antropomorfismus, umělé zkreslování všeho, všude přimýšlení toho lidského. Spengler tak už na straně 9 mluví o rostlině, která nemá bdění, protože se chce jejím prostřednictvím dozvědět, jak má psát dějiny, a chce také podat popis toho, co lidé konají na základě spánku.

Přečtěme si první věty na straně 9:

„Rostlina vede pobývání bez bdělého bytí.“ Dobrá.

„Ve spánku se všechny bytosti stávají rostlinami,“ domnívá se Spengler. Tedy člověk zrovna tak jako zvířata! Pěkné. „Napětí k okolnímu světu vyhaslo, takt života jde dál.“

A nyní následuje kapitální věta:

„Rostlina zná jen vztah ke Kdy a Proč.“

Ve svém blaženém spánku tedy rostlina začíná nejen snít, ale také „znát“. Stojíme tak před domněnkou: Tento spánek, který tu má v lidském vývoji plynout a šířit se jako dějiny, by se v podstatě taky už mohl začít probouzet. Stejným právem, jakým rostlině přibásňuje znalost Kdy a Proč, by pak totiž

Oswald Spengler mohl psát dějiny. Ovšem tato spánková podstata rostliny má nanejvýš zajímavé vlastnosti:

„Tlačení se prvních zelených hrotů ze zimní půdy, bobtnání poupat, celá moc kvetení, vonění, záření, zrání - to vše je touha po vyplnění nějakého osudu a stále toužebná otázka po tom Kdy.“

Inu, je velmi snadné líčit dějiny jako rostlinný život, když se na to člověk nejprve připraví pomocí antropomorfismů!

A protože tomu všemu tak je, říká Oswald Spengler dále: „To Kde nemůže mít pro rostlinné pobývání žádný smysl. Je to otázka, s níž se probouzející se člověk denně opět rozpomíná na svůj svět. Neboť jen tep pobývání trvá všemi pokoleními. Bdělé bytí začíná pro každý mikrokosmos nanovo: to je rozdíl plození a rození. To první je záruka trvání, druhé je počátek. A proto se rostlina plodí, nerodí. Je tu, ale žádné probuzení, žádný první den kolem ní nerozpíná svět smyslů.“

Chceme-li Spenglerovy myšlenky promýšlet, musíme se jako přemetací panáček² nejprve postavit na hlavu a potom se přetočit, abychom to, co je v lidském smyslu myšleno rovně, mysleli obráceně! Ovšem, podívejte, tím, že si Oswald Spengler konstruuje takovouto metafyziku, takovouto filosofii, dospívá k tvrzení: To, co v člověku spí, co v něm je na způsob rostliny, to dělá dějiny. A co v člověku to je? Krev. Krev, která se řine pokoleními.

Nuže, takto si Oswald Spengler připravuje metodu, aby mohl říci: Nejdůležitější události, které nastávají v lidských dějinách, se dějí skrze krev. K tomu však musí udělat ještě několik myšlenkových přemetů: „Potud je bdělé bytí významově

² Přemetací panáček, vstaváček nebo též tatrmánek (v něm. *Stehaufmännchen*) - kdysi běžná hračka, která se díky zabudovanému závaží překotí vždycky zpět na nohy; Rudolf Steiner poukazuje na to, že Spenglerovy myšlenky jsou postavené na hlavu a je třeba je zase postavit na nohy. (Pozn. překl.)

stejně s „pevným stanovováním“³, ať se jedná jen o hmatání nějakého nálevníka nebo o lidské myšlení nejvyššího řádu.“ Inu, myslí-li někdo tak abstraktně, pak zkrátka na rozdíl mezi hmatáním nálevníka a lidským myšlením nejvyššího řádu nepřijde. A dospěje pak k všelijakým neobyčejně podivným tvrzením, k závěru, že toto myšlení je vlastně přídatkem celkového lidského života: Činy se dějí na základě krve, na základě krve se tvoří dějiny. A i když zde jsou pak ještě lidé, kteří o tom přemýšlejí, je to abstraktní přemýšlení, které se samotného dění nijak nedotýká: „Že nejen žijeme, ale o „životě“ i víme, je výsledkem onoho pozorování naší fyzické podstaty ve světle. Avšak zvíře zná jen život, ne smrt.“

A tak vyvozuje, že to, na čem záleží, musí vycházet z onoho temného, z rostlinnosti, z krve, a že všichni lidé, kteří v dějinách něco vykonali, to nevykonali na základě nějaké ideje, na základě myšlení, nýbrž že myšlenky, a to i myšlenky filosofů, se odvíjejí jen tak mimochodem. Pro to, co koná myšlení, nenachází Spengler dostatečně snižující slova.

„lidé A pak proti tomu staví všechny, kdo skutečně jednají, proto-**osudu“** že myšlení nechávají stranou, nechávají ho být, ať se mu věnují druzí: „Existují rození lidé osudu a lidé kauzality. Vlastně žijící člověk, rolník a válečník, státník, vojevůdce, světák, obchodník, každý, kdo chce být bohatý, chce rozkazovat, vládnout, bojovat, mít váhu, organizátor a podnikatel, dobrodruh, žebra - vý tulák a herec, je celým světem oddělen od „duchovního“ člověka („duchovního“ dává Spengler do uvozovek), od světce, kněze, učence, idealisty a ideologa, ať už je k tomu určen mocí svého myšlení, či nedostatkem krve. Pobývání a bdělé bytí, takt a napětí, pudy a pojmy, orgány koloběhu a orgány hmatu - zřídka existuje nějaký důstojný člověk, u něhož by bezpodmínečně jedna stránka významově nepřevyšovala druhé.“

³ V něm. orig. „Feststellen“, tedy spíše zjišťování. (Pozn. překl.)

. . činný je *celý* člověk; v pozorujícím by chtěl jeden jednotlivý orgán působit bez těla a proti němu.“

„Nebot' jen jednající, člověk osudu (tedy ten, jehož se myšlenky netýkají), do posledního konce žije ve *skutečném* světě, ve světě politických, válečných a hospodářských rozhodnutí, v nichž se nepočítá s pojmy a systémy. Zde je dobrá rána cennější než dobrý úsudek a má smysl pohrdání, s nímž ve všech dobách voják a státník shlížel na škrabaly a knihomoly, kteří byli toho mínění, že světové dějiny jsou tu kvůli duchu, vědě, nebo dokonce umění.“

Tady je to řečeno jasně! Také ale tak jasně, že se pozná, kdo to řekl - že to koneckonců napsal zase jen „škrabal a knihomol“, který ze sebe pouze dělá něco jiného. A musí být „škrabal a knihomol“ ten, kdo píše: „Existují rození lidé osudu a lidé kauzality. Vlastně žijící člověk, rolník a válečník, státník, vojevůdce, světák, obchodník, každý, kdo chce být bohatý, chce rozkazovat, vládnout, bojovat, mít váhu, organizátor a podnikatel, dobrodruh, žebravý tulák a herec, je celým světem oddělen od „duchovního“ člověka, od světce, kněze, učenice, idealisty a ideologa.“ Jako kdyby nikdy nebyly zpovědnice a zpovědníci! Ba jsou ještě i jiné bytosti, ke kterým si všechny tyto druhy lidí chodí pro myšlenky. Ve společnosti všech těchto lidí, kteří tu jsou uváděni, státníků, vojevůdců, světáků, obchodníků, žebravých tuláků, herců atd. se už našly dokonce i věštkyně a kartářky! Takže ten svět, který má státníka, politika atd. oddělovat od „duchovního“ člověka, ve skutečnosti vůbec není tak hrozně rozlehlý.

„škrabal a knihomol“

Ten, kdo dovede pozorovat život, prostě zjistí, že něco takového je napsáno s vyloučením jakéhokoli pozorování života. A Oswald Spengler, tento duchaplný muž a významná osobnost, to dělá důkladně. Poté co řekne, že ve světě skutečného dění je rána cennější než logický úsudek, pokračuje tedy slovy: „Zde je dobrá rána cennější než dobrý úsudek a má smy-

sl pohrdání, s nímž ve všech dobách voják a státník shlížel na škrabaly a knihomoly, kteří byli toho mínění, že světové dějiny jsou tu kvůli duchu, vědě, nebo dokonce umění. Řekněme to nedvojznačně: Rozvažování uvolněné od vnímání je jen jednou stránkou života a ne tou rozhodující. V dějinách západního myšlení může chybět Napoleonovo jméno, ve skutečných dějinách byl však Archimédés se všemi svými vědeckými objevy asi méně účinný než onen voják, který ho při dobývání Syrakús zabil.“

Inu, kdyby byla Archimédovi na hlavu spadla cihla, měla by podle téhle teorie tato cihla větší cenu než to, co vzešlo z Archiméda - ve smyslu skutečných, logických dějin! Takto dnes ale nepíše ten nej obvyklejší novinář, takto píše jeden z nejchytřejších lidí současnosti. To je právě významné, že něco takového napíše jeden z nejchytřejších lidí současnosti.

A co tedy vlastně působí? Myšlení plave jen tak nahoře. A co působí? Krev.

Člověk, který z duchovního hlediska mluví o krvi, který o ní mluví vědecky, položí především otázku, jak krev vzniká, jak souvisí s potravou, kterou člověk přijímá. Ve střevech krev ještě neexistuje a vzniká teprve v člověku samotném. Řinutí se krve pokoleními - inu, má-li být vytvořena nějaká špatná mystická představa, pak je to tato. Nic z toho, co kdy nebulózní mystikové vcelku jasně, byť mlhavě, řekli o vnitřním duševním životě, nebylo tak špatnou mystikou jako Spenglerova mystika krve. Poukazuje se tu na něco, kde končí jakákoli možnost, nejen v tom smyslu, že o tom nelze přemýšlet - to by Oswaldu Spenglerovi nijak nevadilo, protože člověk vlastně myslet nepotřebuje, myšlení je v životě jenom takový luxus; to by tedy nijak nevadilo - ale chce-li být někdo rozumným člověkem nebo třeba jen rozumným vyšším zvířetem, musí přestat i mluvit o něčem takovém, k čemu má tak pranepatrný přístup jako ke krvi.

Z tohoto hlediska je pak ovšem možné zahájit výklad dějin následující větou: „Všechny velké události dějin jsou nesené takovými bytostmi kosmického druhu, národy, stranami, vojsky, třídami, zatímco dějiny ducha probíhají ve volných společenstvích

a kruzích, školách, ve vzdělaných vrstvách, ve všelijakých směrech ,-ismu. A zde je opět jedna osudová otázka, zda takové davy v rozhodujícím okamžiku své nejvyšší účinnosti najdou vůdce, nebo jsou slepě hnány vpřed, zda jsou vůdci náhodou lidé vysoké hodnosti, nebo zcela bezvýznamné osobnosti, jež vlna událostí vynese do čela, jako Pompeius či Robespierre. Státníka charakterizuje, že všechny tyto masové duše, které se tvoří a rozpouštějí v proudu času, s dokonalou jistotou prohlédne v jejich síle a trvání, ve směru a úmyslu, ale přesto je i zde otázkou náhody, zda je *může* ovládnout, nebo je jimi stržen.“

Tím je pak zahájen výklad dějin, který nad vším, co do dějinného vývoje vstupuje prostřednictvím ducha, nechává zvítězit - krev!

Nuže: „*Moc lze sesadit jen jinou mocí*, ne principem, a vůči penězům neexistuje žádná jiná (než krev, míní Spengler). Peníze přemůže a zruší jen krev. *Život* je to první a poslední, osmické proudění v mikrokosmické formě. Je to *ten* fakt uvnitř světa jako dějiny. Před neodolatelným taktem sledu pokolení nakonec mizí vše, co ve svých duchovních světech vybudovalo bdělé bytí. V dějinách se jedná o život a vždy jen o život, o rasu, o triumf vůle k moci, a ne o vítězství pravd, vynálezů nebo peněz. *Dějiny světa jsou soudem světa*: vždy dávaly právo životu silnějšímu, plnějšímu, sebejistějšímu, totiž právo na existenci, lhostejno, zda před bdělým bytím to bylo správné, a vždy mají pravdu a oprávněnost moci obětovat rase a odsoudit k smrti lidi a národy, jimž byla pravda důležitější než činy a spravedlnost podstatnější než moc. Tak se uzavírá divadlo vyšší kultury, tento celý podivuhodný svět božstev,

umění, myšlenek, bitev, měst, opět prafakty věčné krve, která je jedno a totéž s věčně kroužícím kosmickým plynutím. Jasně, tvarově bohaté bdělé bytí se opět ponořuje do mlčenlivé služby pobývání, jak to učí čínské a římské císařství; čas vítězí nad prostorem a je to čas, jehož neúprosný chod vkládá prchavou náhodou kultury na této planetě do náhody člověka, do formy, v níž náhoda život proudí časem, zatímco ve světelném světě našich očí se za ním otevírají proudící obzory dějin Země a dějin

hvězd.

Ale pro nás, které osud postavil do této kultury a tohoto okamžiku jejího vznikání, v němž peníze slaví svá poslední vítězství a tiše a nezadržitelně se blíží jejich dědic, caesarismus, je tím v úzce opsaném kruhu dán směr toho, co chceme a co musíme, bez čeho se nevyplatí žít.“

Tak Oswald Spengler poukazuje na nastupující caesarismus, na to, co přijde před úplným zánikem západních kultur a v co se promění dnešní kultura.

Předestřel jsem vám to dnes proto, že bdělý člověk (Oswald Spenglerovi ovšem na bdělém člověku pranic nesejde!), dokonce i když je to anthroposof, si má všímat toho, co se skutečně děje. A tak jsem vás chtěl z tohoto hlediska upozornit právě na jeden problém této doby. Byl by to však špatný závěr, kdybych vám o tomto problému doby řekl jen toto. Proto budu mít příští středu, dříve než budeme nuceni udělat delší přestávku, před svou oxfordskou cestou ještě jednu přednášku.

Dornach, 6. srpna 1922

GA 214

Rudolf Steiner